

Sababu za Matumizi ya Lugha Tandawazi katika Mtandao wa *Facebook* na Athari zake katika Kiswahili Sanifu

Ruth Ndekiro¹

Chuo Kikuu cha Ghana

Ikisiri

Makala haya yamefafanua sababu za matumizi ya lugha tandawazi katika mtandao wa kijamii wa Facebook na athari zake katika Kiswahili sanifu. Data za makala haya zilitokana na kuwahoji watoataarifa kuhusu sababu za kutumia lugha tandawazi hususani katika mtandao wa kijamii wa Facebook. Vilevile, data zilitokana na upitiaji wa mawasiliano ya watu wanaotumia Kiswahili pamoja na lugha tandawazi katika mtandao wa Facebook. Makala yameongozwa na Nadharia Kidhi ya Mawasiliano (NKM) iliyoasisiswa na Howard Giles mwaka 1973. Matokeo ya utafiti huu yamebainisha kwamba watumiaji wa lugha ya mtindo huu hutumia lugha hii kwa malengo mbalimbali ikiwa ni pamoja na kurahisisha mawasiliano na kuokoa muda pamoja na kuonesha ubunifu na upekee wa matumizi ya lugha. Vilevile, imebainika kwamba matumizi ya lugha tandawazi yana athari hasi katika Kiswahili sanifu kwa sababu hupotosha au huharibu sarufi na tahajia ya lugha ya Kiswahili sanifu kifonolojia, kimofolojia, kisitaksia, na kisemantiki. Aidha, kutokana na matokeo haya, mwandishi wa makala haya amependekeza kwamba watumiaji wa lugha tandawazi wawe makini katika matumizi ya lugha hususani katika miktadha rasmi kwa maana ya kwamba wasijisahahu kutumia lugha hiyo katika miktadha hiyo. Pia, vyombo vya kusimamia Kiswahili sanifu nchini vinashauriwa kukemea upotoshwaji/uharibifu wa lugha hiyo ambapo moja ya chanzo cha hali hiyo ni athari ya lugha tandawazi.

1.0 Utangulizi

Lugha tandawazi ni lugha inayotumika katika mawasiliano ya simu, barua pepe na maongezi katika tovuti. Kimsingi lugha hii ina sifa za udondoshaji, unambishaji na umatamshi (Mutembei, 2011). Kumekuwa na matumizi makubwa ya lugha hiyo katika mitandao ya kijamii kama vile *Whatsapp*, *Instagram*, *Facebook* na *Twitter*. Kati ya mitandao hiyo, *Facebook* ndiyo

---

¹ Baruapepe: Ruthshao2012@gmail.com

inayoongoza kwa kuwa na watumiaji wengi kuliko mitandao mingine ya kijamii. Mtandao huo hadi mwaka 2020 unakadiriwa kuwa na watumiaji milioni mia mbili na sabini²; hivyo, matumizi ya lugha tandawazi yanatumika sana katika mtandao huo kuliko mitandao mingine. Ndio maana makala haya yamemakinikia mtandao huo.

Kiswahili sanifu kimetokana na mchakato wa usanifishaji wa lahaja ya Kiunguja uliosimamamiwa na wakoloni wa Kiingereza miaka ya 1930 (Mbaabu, 2007). Maana ya Kiswahili sanifu imetolewa na wanaisimu wengi na kuibua mitazamo mbalimbali. Makala haya yanaungana na hitimisho la Maganga (9991) kuhusu maana ya Kiswahili sanifu ambapo imeelezwa kwamba hii ni lugha rasmi itumikayo katika kazi za chama na serikali, katika masuala ya uchapishaji wa maandiko ya kitaaluma, na katika vyombo vya habari. Kiswahili sanifu kimeendelea kukua na kupanuka; kina miongozo yake mingi kama kamusi na vitabu vingine mbalimbali. Kwa hiyo, hii ni lugha inayotakiwa kulindwa na kuendelezwa zaidi. Kwa kuwa matumizi ya lugha tandawazi nchini Tanzania hufanywa pia na watumiaji wa Kiswahili sanifu, upo uwezekano wa matumizi hayo kuathiri Kiswahili sanifu; kwa hiyo, hili ni jambo linalohitaji kutafitiwa kwa kina.

Suala la lugha tandawazi limetafitiwa na wanazuoni mbalimbali kama vile Mutembei (2011); Geertsema na wenzie (2011); King'ei na Kobia (2007). Mutembei (2011) alifanya utafiti kuhusu utumiaji wa lugha tandawazi katika jiji la Dar es Salaam, akilenga kuangalia changamoto zinazoletwa na lugha tandawazi katika isimujamii, hasa kubadili na kuchanganya misimbo na kuhusisha athari zake na vipengele vya isimujamii. Matokeo ya utafiti wa Mutembei yanaonesha kwamba lugha tandawazi inatoa changamoto katika tafsiri za vipengele vya isimujamii vya ubadilishaji msimbo na uchanganyaji msimbo. Changamoto hizi hazina budi kufanyiwa tafiti zaidi ili kubaini mwelekeo wa lugha hii ambayo ni lugha pendwa katika mawasiliano ya simu za kiganjani. Kwa hiyo, makala haya yanaendeleza na kutekeleza mapendekezo yaliyotolewa.

Geertsema na wenzie (2011) waliandika kuhusu lugha tandawazi katika stadi za kuandika lugha. Lengo kuu la utafiti wao lilikuwa kubainisha mtazamo wa wasomi wa Kiingereza wa daraja la nane na tisa nchini Afrika ya Kusini, kwa kuzingatia athari za lugha tandawazi zinazojitokeza katika baadhi ya vipengele vya stadi za kuandika. Matokeo ya utafiti wao yanaonesha kwamba idadi

---

² Hii ni kutokana na chanzo hiki <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

kubwa ya wasomi wanaona kuwa lugha tandawazi ina athari hasi katika stadi ya uandishi kwa wanafunzi wa daraja la 8 na 9. Athari hizo zinajitokeza katika tahajia, matumizi ya alama za uandishi na urefu wa sentensi. Matokeo zaidi yalionesha kuwa idadi kubwa ya wasomi wanaachana na athari hizi wanapokutana na kazi za uandishi mahiri.

Aidha, King'ei na Kobia (2007) walifanya utafiti kuhusiana na lugha ya *Sheng*. Lengo la utafiti huo lilikuwa kufafanua asili na sababu za kuzuka kwa msimbo wa *Sheng* kama nyenzo ya kutosheleza mahitaji fulani ya lugha ya kijamii miongoni mwa vijana wa sehemu za mijini katika miaka ya 1960 na 1970. Utafiti ulionesha kuwa *Sheng* inaweza kuhesabika kuwa inatokana na juhudi ya vijana wa kizazi kipya ya kuondoa ukabila kwa kushirikisha maneno ya lugha tofauti pamoja na kuunda msamiati wa kipekee.

Aidha, imebainika kwamba *Sheng* ni njia ya mawasiliano na kitambulisho cha kijamii kwa vijana wa matabaka ya chini katika mitaa maskini, Mashariki ya jiji la Nairobi. Lugha hiyo imekua na kuenea hadi kugubika sehemu zote za Jamhuri ya Kenya, kutoka mijini hadi vijijini. Pia, utafiti umeonesha namna vipengele vya lugha na utamaduni vinavyoathiriana kwa kutumia mfano wa kuzuka na kusambaa kwa *Sheng* nchini Kenya. Kuzuka kwa *Sheng* katika miaka ya 1960 na 1970, kwa mujibu wa utafiti huo, kulitokana na kutoridhika kwa vijana walioishi katika mitaa ya matabaka ya chini, hali ya lugha pamoja na sera yake. Mfano huu wa *Sheng* kutoka nchi jirani ya Kenya ni kichocheo kikubwa cha kufanya utafiti kuhusu lugha tandawazi nchini Tanzania na kuona ni kwa namna gani lugha hiyo inaingiliana na Kiswahili sanifu ambacho kinatakiwa kutunzwa na kulindwa. Makala haya yameandikwa kwa mnijali ya kutimiza azma hiyo.

Nao Grinter na Eldrige (2001) walitafiti kuhusu sababu zinazowafanya vijana chini ya miaka 20 wapende kuwasiliana kwa njia ya kutuma ujumbe mfupi. Matokeo ya utafiti huo yalionesha kuwa vijana hao wanaipenda njia hii kwa vile ni ya haraka, haina gharama kubwa na ni rahisi kutumia. Pia, walieleza kuwa tatizo linalowakabili vijana hao katika kutumia huduma hii ni kushindwa kufahamu lugha mpya iliyoibuka katika uandishi wa ujumbe mfupi ambayo hutumia sana vifupisho vya aina tofauti ambavyo siyo sanifu. Mwisho, utafiti huo ulipambanua kwamba njia hii ni muhimu kwa vijana kwani inawasaidia kuziba pengo lililoachwa na vyombo vingine vya mawasiliano.

Tafiti hizi zote zinaonesha ni kwa kiasi gani matumizi ya lugha tandawazi yalivyotamalaki miongoni mwa watumiaji wa lugha na athari zake. Baadhi ya tafiti hizo kama vile utafiti wa King'ei na Kobia (2007) umeonesha kwamba

matumizi ya lugha tandawazi yanaweza kuwa na athari kubwa kiasi cha kutengeneza lugha ambayo inatumiwa na jamii kubwa hata katika miktadha rasmi kama ambavyo *Sheng* imetamalaki nchini Kenya. Lugha tandawazi nchini Tanzania haijamakinikiwa na wanazuoni wengi. Mwanazuoni aliyemakinikia suala hili kama tulivyoona ni Mutembei (2011) aliyejikita kuchunguza lugha tandawazi katika jiji la dar Dar es Salaam. Kwa hiyo, bado ipo haja ya kufanya utafiti zaidi katika vipengele vingine na kwa umahususi zaidi katika uga huu wa lugha tandawazi. Ili kutimiza azma hiyo, utafiti huu umechunguza sababu za matumizi ya lugha tandawazi na athari zake katika Kiswahili sanifu na kisha kutoa mapendekezo ili kukilinda, kukitunza na kukienzi Kiswahili sanifu.

2.0 Msingi wa Kinadharia

Utafiti wa makala haya umeongozwa na Nadharia Kidhi ya Mawasiliano (NKM) iliyoasisiwa na Howard Giles mwaka 1973. Lengo la kuasisiwa kwa nadharia hii lilikuwa ni kubainisha sababu za kubadili mtindo wa matamshi wakati wa mawasiliano ya kijamii na kuangalia athari zake katika jamii. Msingi mkuu wa NKM ni kwamba binadamu hujitahidi kuzungumza lugha au kuiga namna fulani ya matamshi ya lugha ya msikilizaji wake ili tu aweze kukidhi haja ya mawasiliano. Nadharia hii ilifaa katika utafiti wa makala haya kwa kuwa inaweza kutumiwa katika maeneo yoyote ambayo yanahusisha mawasiliano ikiwamo yakiwamo mawasiliano yanayofanyika katika mtandao wa kijamii wa *Facebook*.

3.0 Methodolojia

Utafiti kuhusu makala haya ulifanyika katika mkoa wa Mbeya mwaka 2017 na ulihusisha jumla ya watoataarifa arobaini (40) wakiwa ni wanachuo na wahadhiri kutoka Chuo Kikuu cha Mtakatifu Agustino tawi la Mbeya na Chuo Kikuu cha Teofilo Kisanji, vyote vya nchini Tanzania. Aidha, usampulishaji nasibu ulitumika katika kuteua sampuli ya watu 40 wakiwamo wanafunzi 22 wa kozi za Kiswahili kutoka Chuo Kikuu cha Mtakatifu Agustino tawi la Mbeya, wanachuo 14 kutoka Chuo Kikuu cha Teofilo Kisanji na wahadhiri 4. Vilevile, utafiti huu ulitumia data za aina mbili. Aina ya kwanza ni data kutoka katika mtandao wa *Facebook* ambapo ilichunguzwa namna lugha tandawazi inavyotumiwa ikiwamo kung'amua sifa mbalimbali za matumizi ya lugha tandawazi *Facebook*. Aina ya pili ni data zilizotokana na kuwahoji (hojaji) watoataarifa (wanachuo na wahadhiri) kuhusu matumizi ya lugha tandawazi katika mtandao wa kijamii wa *Facebook*. Hatimaye, data za utafiti huu zilichambuliwa kwa kutumia mkabala changamani uliojumuisha mikakati ya mkabala wa kitaamuli (usio wa kiidadi) pamoja na ule wa kiidadi (kitakwimu).

4.0 Matokeo ya Utafiti

Baada ya kudurusu jumbe mbalimbali kwenye mtandao wa *Facebook*, na pia kupitia mahojiano tuliyoyafanya kwa watoataarifa ambao ni wanafunzi na wahadhiri, mtafiti alifanikiwa kupata majibu mwafaka ya maswali yake. Swali la kwanza lililenga kutambua sababu zinazowafanya watumiaji wa Kiswahili kutumia lugha tandawazi. Aidha, swali la pili lililenga kuchunguza athari za matumizi ya lugha ya namna hiyo katika Kiswahili sanifu. Kwa ujumla, matokeo ya utafiti huu yamegawanyika katika sehemu kuu mbili ambazo ni sababu za matumizi ya lugha tandawazi (*Facebook*) na athari za matumizi ya lugha hiyo katika Kiswahili sanifu.

4.1 Sababu za Matumizi ya Lugha Tandawazi

Sababu zilizobainika za matumizi ya lugha tandawazi ni kurahisisha mawasiliano na kuokoa muda pamoja na kuonesha ubunifu na upekee wa matumizi ya lugha. Msingi wa sababu hizi zote ni hali ya kutafuta namna ya kukidhi mawasiliano kirahisi baina ya watu wanaojadiliana katika mtandao wa *Facebook*, suala ambalo linaendana na msingi wa NKM. Sehemu ifuatayo imefafanua sababu hizo kwa undani:

4.1.1 Kurahisisha Mawasiliano na Kuokoa Muda

Watafitiwa 36 ambao ni asilimia 90 ya watafitiwa 40 walioshiriki katika utafiti huu, walieleza kuwa hutumia lugha tandawazi ili kurahisha mawasiliano na kuokoa muda. Kimantiki na kwa kuzingatia NKM, ni dhahiri kwamba uandishi wa ujumbe mfupi ni rahisi. Aidha, ili kufanya mawasiliano yoyote ya kimaandishi kwa haraka inahitajika ujumbe uwe mfupi. Hivyo, jambo hili limewasababishia wanaowasiliana kwa njia ya mtandao wa *Facebook* kama sehemu mojawapo ya lugha tandawazi wapendeleo kuitumia njia hii kwa minajili ya kurahisisha mawasiliano yao.

Faida ya kurahisisha mawasiliano ni kuokoa au kufupisha muda wa kuwasiliana, suala ambalo lina faida katika utendaji wa kazi. Moh'd (2013) amewahi kuthibitisha kuwa watumiaji wakubwa zaidi wa lugha tandawazi ni vijana hasa walioko masomoni kuanzia kiwango cha darasa la kumi na moja (kidato cha III) na kuendelea. Moh'd ameendelea kusema kwamba wengi miongoni mwa vijana wanaotumia lugha hii hudai kutumia lugha hii kwa lengo la kuokoa muda.

Mara zote ujumbe mfupi haumchoshi msomaji. Ndio maana watumiaji wa lugha hii hulazimika kuchanganya herufi, namba na hata lugha zaidi ya moja ili ujumbe uwe mfupi kadiri inavyowezekana. Kadhalika, ili kufikia lengo hilo watumiaji wa lugha tandawazi hulazimika kutumia maneno ya mkato. Mambo

yote haya yamekitwa katika NKM ambapo msingi wake mkuu ni urahisishaji wa mawasiliano.

4.1.2 Kuonesha Ubunifu na Upekee

Jumla ya watoa taarifa 24 ambao ni asilimia 60 ya watafitiwa 40 walioshiriki katika utafiti huu walieleza kuwa hutumia lugha tandawazi ili kuonesha ubunifu na upekee. Kwa kufanya hivyo, wanajiona kuwa wanakwenda na wakati. Kutokana na hali hiyo, katika makala haya tunatoa hoja kwamba watumiaji wengi hutumia lugha hii kwa lengo la kuonesha ubunifu na upekee wa kutumia lugha katika maandishi ili kwenda na wakati. Mtindo huo unaonekana kupendelewa sana wakati wa uandishi wa ujumbe mfupi uliochunguzwa kwenye mtandao wa kijamii wa *Facebook*. Mtafiti amebaini kuwa katika mtandao wa kijamii wa *Facebook* hakuna kanuni maalumu zinazowaongoza watumiaji wa lugha na hivyo kuwafanya watumiaji wa lugha tandawazi kuwa huru zaidi. Hivyo, kila mmoja hutumia lugha kwa namna yake na kuonesha ubunifu wake kwa namna ambavyo anaona inafaa. Hoja kama hii imewahi kutolewa pia na King’ei (2010) anapoeleza kuwa lugha ya vijana wa kisasa inakuwa na ubunifu mwingi pamoja na uvunjaji wa kanuni za sarufi. Hivyo, kutumia mtindo huu katika kuandika ujumbe ni njia mojawapo ya kuonesha upekee wa watumiaji wa lugha tandawazi katika uandishi kama wanavyojionesha katika mazingira mengine.

4.2 Athari za Matumizi ya Lugha Tandawazi katika Kiswahili

Kutokana na utafiti uliofanywa katika makala haya, mtafiti amegundua kuwa kukithiri kwa matumizi ya lugha tandawazi yanayodhihirika katika mitandao ya kijamii hususan mtandao wa *Facebook* ambao ndio uliochunguzwa na mwandishi wa makala haya kunaleta athari hasi za kiisimu, kimsamiati, kiisimu jamii (uundwaji wa lugha mpya ndani ya Kiswahili), kiotografia (kubadilisha otografia ya Kiswahili), kisemantiki (kukwamisha mawasiliano na upotoshwaji wa watumiaji wachanga/wajifunzaji wa lugha ya Kiswahili). Athari hizo zote ziko chini ya misingi ya NKM kwa sababu licha ya lugha tandawazi kuonekana kuharibu Kiswahili sanifu lakini lengo la msingi la watumiaji wa lugha ni kurahisisha mawasiliano. Athari hizi katika kategoria mbalimbali zimejadiliwa kwa kina katika sehemu ifuatayo.

4.2.1 Athari za Kifonolojia

Athari za kifonolojia ni zile zote zinazodhihirika katika matamshi au sauti (fonimu) za lugha mahususi. Katika utafiti huu, imebainika kuwa athari kubwa ya kifonolojia inayoletwa na lugha tandawazi katika Kiswahili na ambayo imebainika kupitia mtandao wa kijamii wa *Facebook* ni kubadilisha baadhi ya herufi na sauti za Kiswahili. Kubadilisha sauti za Kiswahili ni athari kubwa

katika lugha kwani ndizo zinazotofautisha maana. Pia, sauti huunda silabi na silabi ndizo zinazounda maneno ya lugha mahususi. Katika utafiti huu, imegundulika kuwa baadhi ya herufi za Kiingereza na namba zinatumiwa kwa ajili ya kuwakilisha herufi na silabi za Kiswahili. Hili linaoneshwa na mfano wa data Na. 1:

1. (a) *Cmu zote 2 zinaita 2* (Simu zote mbili zinaita tu)
  - (b) *kwa7bu ckupenda* (Kwa sababu sikupenda)
- Chanzo:** Mtandao wa Kijamii wa Facebook (2017)

Katika mfano 1(a), herufi “c” ya Kiingereza hutamkwa “si” kwa Kiswahili ikiwakilisha silabi “si”. Namba “2” hutamkwa kwa Kiingereza “two” ikiwakilisha silabi “tu” katika maneno ya Kiswahili. Katika mfano wa 1(b), herufi “c” ya Kiingereza hutamkwa “si” kwa Kiswahili ikiwakilisha silabi “si”. Namba “7” hutamkwa “saba” ikiwakilisha silabi “sa+ba” katika Kiswahili. Mifano iliyotolewa hapo juu inaonesha kuwa watumiaji wa lugha tandawazi hutumia namba na herufi za Kiingereza kwa ajili ya kuunda silabi za maneno ili kupata msamiati unaotumiwa katika lugha kwenye mtandao wa *Facebook*. Lakini ukweli ni kwamba njia hizo za uundaji wa silabi siyo sahihi na hazikubaliki katika Kiswahili sanifu kwa sababu kuna mchakato wa kuchanganya muundo wa silabi za Kiingereza na zile za Kiswahili, na hivyo, si rahisi kuchanganua silabi husika. Kwa mfano, silabi “tu” ambayo huwakilishwa kwa namba “2” na nyinginezo. Hivyo, mtindo huu unaingiza na kuunda silabi ambazo hazipatikani na hazikubaliki katika maandishi ya Kiswahili.

4.2.2 Athari za Kimofolojia na Kisintaksia

Mofolojia na sintaksia ni vipengele vya kisarufi vinavyoingiliana sana katika tungo za Kiswahili. Mathalani, tungo kama *anacheza*; ikielezwa katika msingi wa kuonesha aina ya neno (kitenzi) na/au kuchanganua vipashio vinavyounda tungo hiyo (a-na-chez-a), itahusishwa moja kwa moja na mofolojia. Lakini tungo hiyo ikichukuliwa kama sentensi inayojengwa na kiima kapa, inakuwa katika kiwango cha kisintaksia. Katika makala haya tumebaini kuwa matumizi ya lugha tandawazi iliyochunguzwa katika mtandao wa *Facebook* yanasababisha kuharibika kwa mofolojia (maumbo) na sintaksia (miundo) ya Kiswahili. Mathalani, kuundwa kwa viambishi na maneno yasiyokubalika katika Kiswahili kutokana na kutofuata utaratibu sahihi wa kuunda maneno kwa baadhi ya mbinu. Athari za kimofolojia na kisintaksia ni mbaya sana katika lugha kwa sababu matawi hayo ndiyo yanahusika na uundaji wa maneno na sentensi. Hivyo, kama yataathirika, maneno na sentensi zitakazoundwa hazitakubalika katika lugha ya Kiswahili. Data ifuatayo inafafanua kwa kina jambo hili.

2. (a) *usk* (usiku)
- (c) *lkn* (laki)
- d) *atkpokja* (atakapokuja)

Chanzo: Mtandao wa Kijamii wa Facebook (2017)

Tukichunguza data Na. 2, tunabaini mfumo wa ufupishaji wa maneno au tungo kwa namna ambayo ni ngumu kubainika kirahisi kwa kutumia kanuni za Kiswahili sanifu. Mfano, neno *lkn* ni mfuatano wa konsonati huku irabu zikiwa zimeachwa. Wakati neno *usk* ni neno linaloonekana kufupishwa lakini halijafuata misingi sahihi ya ufupishaji wa maneno katika Kiswahili kama vile *Kwa niaba ya (kny), mbunge (mb), kama vile (k.v)* n.k. Hata kama ingekuwa ni suala la uundaji wa maneno kiakronimu, bado namna hiyo haikaribiani na aina hii ya uundaji wa maneno ambayo huhusisha kuchukua herufi au silabi za mwanzo; kwa mfano, BAKITA (Baraza la Kiswahili la Taifa), TATAKI (Taasisi ya Taaluma za Kiswahili) na UKIMWI (Upungufu wa Kinga Mwilini). Tukichunguza vema mifano hii kutoka *Facebook*, tunaweza kubuni mtindo mpya wa uundaji wa maneno uitwao ukonsonatishaji. Hii ina maana kwamba maneno huundwa kwa kutumia konsonanti tu bila irabu.

Katika kipengele hiki, wakati mwingine mofimu/mofu ya ukanushi “si” katika Kiswahili huwakilishwa kwa herufi “c”. Herufi hii imepewa tafsiri ya Kiswahili “si” kwa ajili ya kuwakilisha kitenzi cha ukanushi. Data ifuatayo inabainisha hilo.

3. (a) *co mimi niliyeiba* (Sio mimi niliyeiba)
- (b) *co vizuri alivyofanya* (Sio vizuri alivyofanya)

Chanzo: Mtandao wa Kijamii wa Facebook (2017)

4.2.3 Athari za Kisemantiki

Crystal (1987) kama alivyonukuliwa na Matinde (2012) anasema kuwa semantiki ni utanzu wa isimu unaochunguza maana katika lugha. Naye Massamba (2004) anasema semantiki ni taaluma ya isimu inayojishughulisha na uchunguzi na uchambuzi wa maana za maneno au tungo katika lugha. Maelezo ya wataalamu hawa yanaashiria kuwa athari za kisemantiki ni zile zote ambazo zinasababisha maana iliyokusudiwa isifike kwa aliyekusudiwa. Katika makala haya, tumefanikiwa kubainisha kuwa mtindo wa lugha inayotumika katika mtandao wa *Facebook* unaleta athari hasi kwa sababu unasababisha utata katika lugha. Pia, hufanya ujumbe usieleweke kwa urahisi na hivyo huwafanya baadhi ya wasomaji kushindwa kufahamu ujumbe huo. Msomaji huchukua muda mrefu kusimbua ujumbe uliokusudiwa kwa vile lugha yenyewe imekaa kimafumbo kama inavyoonekana hapa chini.

4. (a) *I kwa I* (moja kwa moja/ mmoja kwa mmoja)
 (b) *Pl* (pale/ pole)
 (c) *P* (poa/ peni/pesa)

Chanzo: Mtandao wa Kijamii wa Facebook (2017)

Data iliyotolewa hapo juu inaweka wazi kuwa mtindo unaotumika katika mtandao wa *Facebook* haueleweki kwa urahisi kutokana na maneno yake kuwakilisha maana zaidi ya moja au maana nyingi tena bila ya kuonesha muktadha wa matumizi yake. Hivyo, si mara zote ujumbe wa mtindo huu hueleweka kwa haraka hasa kwa watu ambao hawajui mtindo huo.

4.2.4 Kusababisha Uundwaji wa Lugha Mpya

Lugha tandawazi, mbali na kuwa inatumia msamiati wa Kiswahili kwa kiasi kikubwa, pia kuna kuchanganya misimbo ingawa ni kwa kiasi kidogo. Lugha hii pia ina matumizi makubwa ya namba. Hali hii inaleta tofauti za kimuundo zinazotofautisha lugha tandawazi na lugha nyingine. Mtafiti anatoa hoja kuwa kuwapo kwa lugha yenye kuchanganya misimbo pamoja na matumizi makubwa ya namba kwenye mtandao wa *Facebook* ni sawa na kuundwa lugha mpya yenye muundo wake ambao ni tofauti na ule unaotumika katika lugha ya Kiswahili kisichotumika katika mitandao ya kijamii. Mtafiti anaona kuwa ingawa Crystal (2008) alichunguza matumizi ya ujumbe mfupi na athari zake katika uandishi wa lugha ya Kiingereza, maoni yake kuwa utumaji wa ujumbe mfupi umesababisha uundwaji wa lugha mpya yanawiana sana na matokeo yaliyobainika kwenye makala haya. Lugha hii mpya inayoundwa kutokana na matumizi ya lugha tandawazi hasa kwa njia ya ufupishaji inatumiwa na watu wazima pamoja na watoto na inakua kwa haraka sana hasa miongoni mwa vijana.

4.2.5 Athari za Kiotografia

Kwa mujibu wa Mwansoko (1991), otografia ni tahajia iliyokubaliwa rasmi kuwa ni sanifu. Utafiti uliofanyika kuhusu matumizi ya lugha tandawazi katika mtandao wa *Facebook* umebaini kuwa lugha tandawazi inayotumika katika mitandao hiyo inaathiri otografia ya Kiswahili kwa sababu inabadilisha tahajia ya Kiswahili kwa kuharibu utaratibu sahihi na unaokubalika wa uandishi wa Kiswahili. Ili kufafanua vyema hoja hii, mifano michache iliyotolewa katika Jedwali Na. 2 hapo chini itafaa kutumika kama kielelezo cha mtafiti.

Jedwali Na. 2: Mifano ya Athari za Kiotografia

Na.	Lugha Tandawazi	Maana Fafanuzi
1.	<i>2me6</i>	Tumesita
2.	<i>Cckii</i>	Sisikii
3.	<i>Coni</i>	Sioni
4.	<i>Kwann?</i>	Kwanini?
5.	<i>P</i>	Poa

Chanzo: Mtandao wa Kijamii wa Facebook (2017)

Katika mifano hiyo tunaona kuwa maneno mengi yanayotumika katika lugha tandawazi huandikwa kwa kudondosha irabu, kuchanganya herufi na namba, kuchanganya lugha zaidi ya moja na hivyo kuvuruga mpangilio na utaratibu mzima wa uandishi wa Kiswahili. Taratibu za uandishi katika lugha mahususi zinaonesha kuwa kila lugha inatakiwa iandikwe kwa utaratibu wake na siyo kuchanganywa na lugha nyingine na ikitokea hivyo huwa inakiuka kanuni iliyokubalika katika uandishi. Kanuni ya utamkaji na uandikaji wa Kiswahili inasema kuwa Kiswahili kinavyotamkwa ndivyo kinavyoandikwa. Kwa maana hiyo, kutumia mtindo huu ni kukiuka kanuni za uandishi wa Kiswahili. Kwa mantiki hiyo, maana iliyokusudiwa katika lugha tandawazi huweza kufika kwa msomaji lakini kwa njia ambayo haikubaliki na wazawa wa lugha husika. Hivyo, athari kubwa ya lugha tandawazi katika Kiswahili sanifu ni kupotosha utaratibu mzima wa uandishi wa lugha ingawa maana inaweza kupatikana. Hali hii inaweza kuifanya jamii kuamini kuwa hii ndiyo njia sahihi ya kutumia Kiswahili sanifu katika maandishi (hasa kwa wageni wanaojifunza lugha hiyo).

5.0 Mapendekezo kuhusu Lugha Tandawazi

Kwa kuzingatia matokeo ya utafiti huu, mtafiti anapendekeza kuwa vyombo vya kukuza Kiswahili vianzisha vitengo maalumu vitakavyoshughulikia mitindo mbalimbali inayoibuka katika lugha kwa lengo la kidhibiti ili isitumike katika miktadha rasmi. Mifumo hiyo ibaki kutumika katika miktadha rasmi tu.

Vilevile, makala haya yanapendekeza kuwa jamii isisitizwe juu ya kuwa wazalendo katika kulinda Kiswahili sanifu katika matumizi yao ya mawasiliano ya mitandaoni. Vilevile, wahimizwe umuhimu wa kuzingatia sifa za Kiswahili sanifu na umuhimu wa kukitunza kwa sababu ndiyo utambulisho na utamaduni wetu pia.

Aidha, mapendekezo yanatolewa kwa serikali kuwa iangalie uwezekano wa kuunda katiba maalumu ya lugha inayojitegemea. Hii itasaidia kudumisha, kuithamini na kuilinda lugha kwa matumizi fasaha na sahihi ya lugha. Ingawa kutokuwa na katiba maalumu ya lugha siyo sababu ya kutumia mtindo huu

lakini inasikitisha kuona kwamba lugha ya taifa bado haijathaminiwa ipasavyo. Tumeshuhudia baadhi ya wanasiasa, wasomi na wataalamu wakitumia lugha tandawazi katika miktadha rasmi hali ambayo inadhoofisha ustawi wa Kiswahili sanifu.

6.0 Hitimisho

Makala haya yameangazia suala la matumizi ya lugha tandawazi katika mtandao wa *Facebook* kwa minajili ya kutekeleza maazimio mawili. Azimio la kwanza ni kupambanua sababu zinazowafanya watu watumie lugha tandawazi katika mtandao husika na azimio la pili ni kujadili athari za matumizi ya lugha tandawazi katika Kiswahili. Matokeo yameonesha kuwa miongoni mwa sababu za matumizi ya lugha tandawazi katika mtandao wa kijamii wa *Facebook* ni pamoja na kurahisisha mawasiliano na kuokoa au kufupisha muda wakati wa kuandika ujumbe, pamoja kuonesha ubunifu na upekee wa kutumia lugha katika maandishi ili kwenda na wakati. Kwa upande mwingine, mtafiti amegundua kuwa matumizi ya lugha tandawazi katika mtandao wa kijamii wa *Facebook* yamezua athari mbalimali katika Kiswahili zikiwamo za kifonolojia, kimofolojia na kisintaksia, kisemantiki, kiothografia na pia uundwaji wa lugha mpya ndani ya Kiswahili kimoja. Mwisho, imependekezwa kuwa jamii isisitizwe juu ya kuwa wazalendo katika kukilinda Kiswahili sanifu kwa kutumia lugha tandawazi katika miktadha rasmi inayohitaji matumizi ya Kiswahili sanifu.

Marejeleo

- Al – Khatib, M. na Sabbah, E. (2008). “Language Choice in Mobile Text Messages Among Jordanian University Students”. *Sky Journal of Linguistics*. Juz. Na. 21: 37- 65.
- Crystal, D. 2008. “Text Messages”. *ELT Journal*. Juz. Na. 62 (1): 77-83.
- Crystal, D. (2008). *Txting: the gr8 db8*. Oxford: Oxford University Press.
- Geertsema, S. Hyman, C. na Deventer, C. (2011). “Short Message Services (sms) Language and Written Language Skills: Educators’ Perspective”. *South African Journal of Education*, Juz. Na. 31: 475-487.
- King’ei, K. na Kobia, J (2007). “Lugha Kama Kitambulisho; Changamoto ya Sheng nchini Kenya”. *Nordic Journal of African Studies*, Juz. Na. 16 (3): 320-332.
- King’ei, K. (2010). *Misingi ya Isimujamii*, Dar es Salaam. TUKI
- Kombo, D. na Tromp, D (2006). *Proposal and Thesis Writing; An Introduction*, Nairobi; Paulines Publications Africa Ltd.

- Kothari, C. R. (2004). *Research Methodology; Methods and Techniques, (Toleo la pili)*. New Delhi; New Age International (P) Limited Publishers.
- Maganga, G. (1991). A Study of the Morphophonology of Standard Kiswahili, Kipemba, Kitumbatu and Kimakunduchi. *Tasnifu ya Uzamivu (Haijachapishwa)*. Chuo Kikuu cha Dar es Salaam.
- Mbaabu, I. (2007). *Historia ya Usanifishaji wa Kiswahili*. Dar es Salaam: TUKI.
- Massamba, D. (2004). *Kamusi ya Isimu na Falsafa ya Lugha*, Dar es Salaam: TUKI.
- Massamba, D. Kihore, Y. na Hokororo, J. (2009). *Sarufi Miundo ya Kiswahili Sanifu Sekondari na Vyuho*, Dar es Salaam. TUKI.
- Matinde, R. S. (2012). *Dafina ya Lugha Isimu na Nadharia. Kwa Sekondari, Vyuho vya Kati na Vyuho Vikuu*. Mwanza: Serengeti Publisher (ltd).
- Mutembei, A. (2011). “Kukitandawazisha Kiswahili kupitia Simu za Kiganjani; Tafakari kuhusu Isimujamii”. *Swahili Forum*. Juz. Na. 18: 198-210.
- Habwe, J. na P, Karanja (2004). *Misingi ya Sarufi ya Kiswahili*. Nairobi: Phoenix Publisher.
- Muysken, P (2000). *Bilingual Speech; A Typology of Code-switching*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Mwansoko, H. (1991). *Mitindo ya Kiswahili Sanifu*. Dar es Salaam. Dar es Salaam University Press.
- TUKI (2013). *Kamusi ya Kiswahili Sanifu*. (Toleo la 3). Nairobi: Oxford University Press.